

Stat și societate în Europa. Avocații față în față cu fenomenul “Fake News”¹

Av. Bogdan Mihăloiu
Baroul Dolj

Mesajul public a presupus întotdeauna tendința de manipulare a maselor pentru atingerea anumitor scopuri de către cei care trag frâiele în stat. Evident, noțiunea de **adevăr** s-a relativizat, prevalând **adevărul** care poate fi dovedit în dauna realității efective.

Asistăm în ultima perioadă la perfecționarea metodelor de manipulare, de distorsionare a realității, cu atât mai mult cu cât, în prezent, rețelele media on line și rețelele sociale reprezintă în mod cert principalele surse de informare a publicului larg. În acest mod, o idee, un mesaj, o știre, bine formulate, pot cu ușurință forma opinii publice eronate care însă pot servi unui scop politic, electoral, sau de distragere a atenției de la alte subiecte.

Fenomenul “FAKE NEWS” nu putea ocoli lumea juridică, având în vedere atât rolul puterii judecătorești în societate, numărul mare de persoane care interacționează cu acest sistem, dar și multitudinea de interese de orice natură care se nasc în jurul justiției pe măsură ce persoane cu rang înalt au interacționat cu aceasta.

Ca partener indispensabil al justiției și ca profesionist al dreptului care reprezintă garantul prezervării drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor, avocatul se află în prima linia a luptei cu fenomenul “fake news”, fenomen care s-a extins, și care, în prezent, tinde să influențeze negativ activitatea corpului profesional.

Un asemenea fenomen poate fi ușor înțeles, plecând de la un exemplu concret de lansare în spațiul public a unor informații distorsionate sau trunchiate care, ulterior, să servească unor scopuri care se îndepărtează de menirea sistemului judiciar.

Fără a fi pro sau contra înființării Secției pentru Investigarea Infracțiunilor din Justiție, însă pe deplin conștienți de împrejurarea că un avocat puternic este unul care are în față organe judiciare puternice și independente, apariția acestei secții care a divizat puternic atât lumea juridică, cât și societatea în ansamblul ei, a fost motivată de cei care au inițiat crearea ei printr-un veritabil “FAKE NEWS”.

Astfel, s-a lansat în spațiul public drept motivare a necesității înființării unei asemenea secții, numărul foarte mare de dosare care ar viza judecători și procurori, inducându-se ideea că aceste dosare sunt elaborate doar pentru a se constitui într-un instrument de presiune la adresa magistraților vizați de astfel de anchete.

Realitatea însă a dovedit că această rațiune lansată public a fost una cât se poate de falsă. În concret, numărul cauzelor serioase care vizau efectiv presupuse fapte comise de magistrați este extrem de scăzut și acest lucru poate fi lesne observat din analiza cifrelor de bilanț ale secției astfel înființate.

Când însă a fost vorba să se inventeze un pretext pentru înființarea SIIJ, nimeni nu a informat obiectiv opinia publică despre mai multe împrejurări relevante pe acest subiect:

¹ Materialul a fost prezentat în cadrul celei de-a XII-a ediție a Conferinței Internaționale “State & Society in Europe”, având ca temă **Fake news, desfășurată la data de** 25 octombrie 2019, la Biblioteca Județeană “Alexandru & Aristia Aman” din Craiova.

- că așa zisul număr ”imens” de cauze ce vizează magistrații era constituit preponderent din cauze ce vizau reclamații tipice formulate de justițiabili nemulțumiți de soluțiile adoptate în cauzele lor, cauze clasate după verificări sumare deoarece nu era absolut nimic de cercetat;
- că în fapt, nu procurorii DNA aveau competența materială și după calitatea persoanei exclusivă să instrumenteze aceste cauze, ci la nivelul fiecărui PARCHET DE CURTE DE APEL existau magistrați procurori specializați în urmărirea unor astfel de fapte al cărui număr la nivel de țară era de aproximativ 120 de procurori.

Rezultatul răspândirii acestui ”fake news” a fost legiferarea și apariția unei secții care are exact 4-5 procurori și care ar trebui să țină sub control infraționalitatea din sistem pe întreg teritoriul țării.

Colectivul este evident subdimensionat, un colectiv care nu poate sub nici o formă să acopere un volum atât de mare de potențiale suspiciuni de fapte penale și de aici se naște întrebarea dacă această secție este aptă să țină sub control fenomenul sau ar urma să instrumenteze ”anumite cauze”.

Constatăm că, în realitate, am asistat la o vulnerabilizare a sistemului, o alterare a independenței magistraților care influențează în mod direct și activitatea profesionistului avocat în interesul de moment al unei categorii de politicieni care, pentru a-și rezolva probleme de natură penală, au ales această modalitate de a altera încrederea în sistemul judiciar și de a da naștere unui veritabil instrument de presiune asupra magistraților care nu ar avea o conduită ”agreabilă” pentru puternicii zilei.

Plecând de la acest exemplu concret de folosire a unor idei distorsionate pentru a justifica în ochii opiniei publice un anumit demers, afirmăm că răspândirea acestui fenomen produce, pe lângă probleme de morală, de etică, și profunde implicații juridice pe care avocatul trebuie să le ia în considerare, atât în plan penal, cât și din perspectiva civilă.

În plan penal, o știre ”fake news” preluată chiar și cu bună credință pe fluxurile media, poate atrage consecințe penale cât se poate de serioase pentru cel vizat, pericolul derivând tocmai din posibilitatea ca astfel de mecanisme să fie folosite în mod ocult.

Astfel, organele judiciare pot și trebuie să se sesizeze din oficiu ori de câte ori această a patra putere în stat, care este presa, scoate în evidență aspecte cu iz penal.

Dispozițiile art.292 C. procedură civilă sunt clare: ”organul de urmărire penală se sesizează din oficiu dacă află că s-a săvârșit o infracțiune pe orice altă cale decât cele prevăzute la art.289-291 C.p.p” (plângerea, denunțul sau sesizările făcute de persoane cu funcții de conducere sau alte persoane).

Ce se întâmplă, însă, când o astfel de postare publică nereală generează sesizarea organelor judiciare și declanșarea unei urmăririi penale?

Situația este pe cât de posibilă pe atât de serioasă. În procedurile penale, statul, prin instituțiile de forță, are o puternică ingerință în viața individului, fiind lesne de înțeles disconfortul evident pe care o cercetare penală o aduce în viața oricui.

Contactul cu organele de urmărire penală este unul apăsător, care aduce în viața individului îngrijorare, stres, tulburarea existenței normale la care fiecare dintre noi avem dreptul, iar faptul că mai devreme sau mai târziu adevărul judiciar va determina falsitatea informației inițiale, nu va fi niciodată de natură să șteargă cu buretele procedura penală la care a fost supus individul până la clasarea cauzei penale.

Plecând de aici, este de datoria tuturor actorilor sistemului judiciar, însă cu precădere este menirea avocaților să lupte cu acest fenomen, cenzurând puternic informația parvenită din media, făcând analize încrucișate ale informațiilor provenite din diverse surse pentru a acționa conform realității concrete și nu celei posibil induse prin ”fake news”.

Căci dezinformarea, este mult mai periculoasă decât minciuna: amalgamul de fapte reale sau parțial reale, cu fapte false, bine mixat cu tehnici digitale de disimulare a realității, fac dificilă, dacă nu imposibilă, percepția adevărului obiectiv.

Desigur, lucrurile nu trebuie să se oprească după lămurirea cauzei penale și clasarea unei astfel de sesizări întemeiate pe "FAKE NEWS".

Mergând și mai departe, prezervarea drepturilor și libertăților cetățeanului presupune apelarea la remediile oferite în plan civil pentru înlăturarea efectelor negative ale răspândirii unor informații false în public media.

Este de necontestat că art.10 din CEDO garantează dreptul la liberă exprimare, în sensul că, cităm: "orice persoană are dreptul la liberă exprimare", iar Constituția României interzice în art.30 cenzura.

Însă, aceste norme legale, aflate în vârful arhitecturii normative, trebuie puse în balanță în această materie și cu drepturile persoanei care se simte lezată de efectele fake news din perspectiva a ceea ce profesioniștii dreptului numesc "delictul civil".

Delictul civil este analizat în raport de obligația generală fixată de Codul Civil în art.1349 pentru orice persoană, de a respecta regulile de conduită pe care legea sau obiceiul locului le impune, și să nu aducă atingere prin acțiunile sau inacțiunile sale drepturilor sau intereselor legitime ale altei persoane.

Apelând la principiile răspunderii civile delictuale, profesionistul avocat va putea atinge două problematici esențiale:

1.va obține o justă reparație a persoanei lezate de efectele negative ale fenomenului "fake news";

2.va lansa un semnal de alarmă cu privire la consecințele pe care cei care apelează la acest gen de intoxicații le pot suporta, iar acest semnal de alarmă, corect recepționat de opinia publică, se va constitui într-un factor de descurajare cu consecința diminuării unor astfel de practici.

Calea de urmat este aceasta, iar cea mai vie dovadă este practica CEDO care a pronunțat soluții relevante, obligatorii pentru sistemele judiciare din statele membre cu putere de lege. Astfel, în cauza Stoll contra Elveția, CEDO a statuat, cităm: "protecția garantată jurnaliștilor de art.10 în relație cu informarea cu privire la probleme de interes general este condiționată de faptul că aceștia acționează cu bună credință și pornind de la o bază factuală corectă, oferind informații *fiabile și precise* în conformitate cu etica jurnalismului".

Cele statuate au avut în vedere și Rezoluția 1003/2003 a ADUNĂRII PARLAMENTARE A CONSILIULUI EUROPEI cu privire la etica jurnalistică, rezoluție care a dispus: "difuzarea știrilor trebuie să se facă respectând adevărul, după ce acestea au fost riguros verificate anterior, faptele trebuind expuse, descrise și prezentate cu imparțialitate. Informațiile nu trebuie să se confunde cu zvonurile. Titlurile și anunțurile de știri trebuie să fie expresia cât mai fidelă a conținutului faptelor și datelor prezentate".

Rețineri similare regăsim în cauza Hanisylde vs. Regatul Unit al Marii Britanii, unde s-a apreciat că "libertatea de exprimare constituie unul din fundamentele esențiale ale unei societăți democratice"...., dar și că "limitele criticii admisibile sunt pentru persoanele publice mult mai largi însă cu respectarea veridicității informației".

De la daune materiale până la daune morale, sumele compensatorii obținute în numele și folosul clientului afectat de "fake news" vor contribui fără dubiu la limitarea fenomenului, în măsura în care cei care tind la folosirea unor astfel de metode vor înțelege și riscurile la care se expun în acest gen de situații.

Instanțele naționale au pronunțat deja soluții în sensul celor afirmate anterior. Astfel, reține atenția sentința 270/2018 a Judecătorei Cluj-Napoca, care a constatat săvârșirea unei fapte ilicite cauzatoare de prejudicii prin postarea pe o rețea de socializare a unei afirmații nereale și care a adus prejudicii semnificative de imagine reclamantului și a dispus obligarea pârâtului la despăgubiri morale de 1000 lei. S-a reținut că pârâtul a publicat pe rețeaua de socializare FB, informații despre reclamant care nu aveau o bază factuală, iar aceste informații false au adus atingere imaginii publice a reclamantului care era un reputat jurnalist și o persoană cu notorietate publică, deoarece a candidat la Primăria Cluj-Napoca.

Caracterul public al postării a fost reținut de instanță plecând de la numărul important de utilizatori prieteni ai pârâtului, iar caracterul fals a fost stabilit prin mijloacele de probă de la dosar.

În atare situație, instanța a făcut deplina aplicare a dispozițiilor legale referitoare la răspunderea civilă pentru fapta proprie-art.1357 C.civ, însă la fel de important, în lumina art.1391 C.civil, instanța a apelat la măsurile reglementate de Codul Civil referitoare la apărarea drepturilor nepatrimoniale (art 252-256 C.civ) și a dispus publicarea de către pârât într-un ziar de circulație locală, pe cheltuiala sa, întreaga hotărâre.

De la daune materiale până la daune morale, sumele compensatorii obținute în numele și folosul clientului afectat de “fake news” vor contribui fără dubiu la limitarea fenomenului, în măsura în care cei care tind la folosirea unor astfel de metode vor înțelege și riscurile la care se expun în acest gen de situații, iar mijloacele de apărare la care poate apela instanța sunt costisitoare pentru pârât dar îl și pun pe acesta într-o postură publică stânjenitoare care se constituie într-un factor prohibitiv al oricărei conduite ilicite.

Combaterea “fake news” este una din multiplele provocări apărute în viața profesională a ultimilor ani pentru corpul profesional al avocaților. Numai reușind în această luptă, avocații își vor îndeplini rolul și vocația de gardieni ai drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în raport cu orice încălcare, fie din partea altui subiect de drept, fie din partea Statului.